

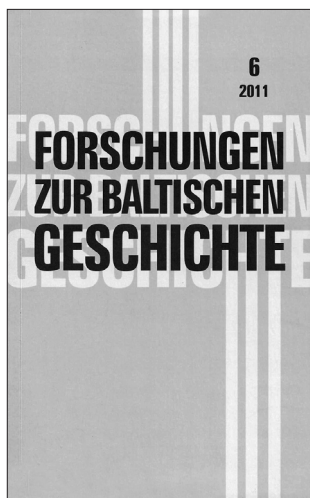
JAUNĀKĀS LITERATŪRAS APSKATS

Forschungen zur baltischen Geschichte. Bd. 6 / Hrsg. von Mati Laur und Karsten Brüggemann. – Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2011. – 343 S. (Pētījumi par Baltijas vēsturi)

2011. gada vasarā pie lasītājiem nonāca starptautiskās gadagrāmatas “Pētījumi par Baltijas vēsturi” kārtējais – jau sestais sējums. Tāpat kā pirmajos sējumos, ar kuru saturu un tapšanas vēsturi žurnāla lasītājus jau ir iepazīstinājusi Dr. hist. Ieva Ose,¹ arī šajā krājumā iekļautie vācu, igauņu un latviešu autoru pētījumi sniedz ieskatu dažādās Baltijas reģiona vēstures tēmās, kuru hronoloģija aptver laiku posmu no krusta kariem 13. gadsimtā līdz pat 20. gadsimta otrajai pusei. Saglabāta arī ierastā gadagrāmatas struktūra: sējuma pirmo daļu veido desmit autoru sagatavotie pētījumi, kam seko tematisko ziņojumu sadaļa un apjomīgs (239.–343. lpp.) jaunākās vēstures literatūras un avotu publikāciju apskats.

Ši rakstu krājuma tematika lielākoties ir saistīta ar dažādiem sociālās vēstures jautājumiem, vēlreiz apstiprinot labi zināmo patiesību par reģionālās pieejas priekšrocībām Latvijas un Igaunijas viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures pētniecībā. Visumā līdzīgie ģeogrāfiskie un vēsturiskie apstākļi minētajās teritorijās ļauj fiksēt un novērtēt gan kopīgās, gan atšķirīgās iezīmes to politiskās, sociālās un kultūras vēstures procesos ne tikai mūsdienās, bet arī pagātnes perspektīvā. Šāda pieeja ļauj labāk saprast Latvijas un Igaunijas vēstures specifiskos aspektus, vienlaikus nepazaudējot Eiropas mēroga norišu kontekstu, tādēļ katrs no šajā krājumā publicētajiem rakstiem ir atsevišķas recenzijas vērts.

Gadagrāmatas pētījumu sadaļu ievada igauņu pētnieka Mihkela Mēsalu (*Mihkel Mäesalu*) raksts, kas veltīts 13. gadsimta 20. gados Romas pāvesta legāta Modēnas Vilhelma realizētajai politikai Livonijas ziemeļu daļā, mēģinot sasniegt gan lokālus, gan stratēģiskus mērķus: pārtraukt militāro konfliktu starp Zobenbrāļu ordeni un Dānijas karali un vienlaikus nostiprināt pāvesta ietekmi iepretim laicīgās varas pārstāvjiem. Pētījums

¹ Sk.: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 2009. – Nr. 1. – 199.–201. lpp.

detalizēti rekonstruē notikumu gaitu un mēģina atbildēt uz jautājumu par tajos iesaistīto dalībnieku rīcības motivāciju, piedāvājot interesantu materiālu, kas būtu izmantojams, arī pētot katoļu baznīcas amatpersonu kā starpnieku lomu Rīgas arhibīskapa, ordeņa un Rīgas pilsētas sarežģītajās politiskajās attiecībās šajā laika posmā.

Nākamās divas publikācijas ir saistītas ar 17. gadsimtu jeb t.s. zviedru laikiem. Štefāns Donekers (*Stefan Donecker*) pievēršas Tērbatas Universitātes pirmā vēstures profesora Frīdriha Meniusa darbībai 17. gadsimta 30. gados, aplūkojot gan viņa interesanto un pretrunīgo biogrāfiju, gan F. Meniusa veiktos darbus plānotās Livonijas hronikas izdevuma sagatavošanai. Šī raksta nopelns līdztekus tajā ietvertajam faktu materiālam un teksta atzīstamajai literārajai kvalitātei ir arī tas, ka Š. Donekera publikācija atgādina par biogrāfiskās metodes nozīmi zinātnes vēstures rakstīšanā. Kā zināms, Latvijas historiogrāfijā kopš 20. gadsimta otrās puses šī tradīcija ir saistīta ar akadēmiķa Jāņa Stradiņa pētījumiem, taču šobrīd, šķiet, tā ir nedaudz piemirsta.

Savukārt igauņu autora Kārela Vanameldera (*Kaarel Vanamölder*) rakstā aplūkotas sociālās komunikācijas līdzekļu vēstures problēmas Igaunijā un Vidzemē: viņa pētījuma tēma ir laikraksta "*Reval(i)sche Post-Zeitung*" (1689–1710) saturs un tā ietekme uz vietējo sabiedrību 17. un 18. gadsimta mijā. Salīdzinot šo divreiz nedēļā iznākušo, četras lappuses biezo laikrakstu ar tā prototipu un "informācijas donoru" avīzi "*Rigische Novellen*" (1681–1710), kā arī citiem tā laika Baltijas jūras reģiona preses izdevumiem, K. Vanamelders izdara nozīmīgus secinājumus ne tikai par informācijas izplatīšanās ātrumu un tās izcelsmes avotiem, bet arī par laikrakstu nozīmi starptautisko attiecību veidošanā īsi pirms Ziemeļu kara sākuma un tā norises laikā. Avīžu izdošana Rīgā un Tallinā, no vienas puses, bija saistīta ar zviedru pārvaldes cenzūras politiku un centieniem ierobežot citu vācu laikrakstu ietekmi. No otras puses, minētie laikraksti kalpoja kā informācijas avots Krievijas ārlietu dienesta vajadzībām. Jāatzīmē, ka sava pētījuma ievadā autors sniedz arī ieskatu agro jauno laiku Eiropas preses vēstures izpētes historiogrāfijā.

Vēsturnieces Kristīnes Antes raksts par tā dēvēto irvingiešu jeb katoliski apustuliskās baznīcas piekritēju darbību Baltijas provincēs 19. gadsimta nogalē ir viens no trim šajā krājumā publicētajiem latviešu autoru darbiem. Publikācijas virsrakstā šī tēma pamatoti nosaukta par līdz šim nezināmu Baltijas vēstures lappusi, kas turklāt apvieno kristīgās baznīcas vēstures, sociālās vēstures un teoloģisko koncepciju vēstures aspektus. Kaut arī šajā gadījumā runa ir par nelielu kopienu, ko veidoja tikai apmēram 400 cilvēki no 19. gadsimta 70. gados nodibinātajām Rīgas, Liepājas un Jelgavas draudzēm, tomēr K. Antes rakstā analizētā valsts amatpersonu attieksme pret irvingiešu kustību un tās aktivitātēm ir labs *case study* piemērs, kas dod iespēju iepazīties ar dažiem būtiskiem Krievijas impērijas reliģiskās politikas aspektiem un starpkonfesionālo attiecību specifiku Baltijas provincēs.

Krievijas impērijas realizētās politikas izpausmes, kā arī etniskās un konfesionālās piederības nozīmi Baltijā 19. gadsimta otrajā pusē raksturo Igaunijas Mākslas muzeja speciālistes Tinas Mallas Krēmas (*Tiina-Mall*

Kreem) pētījums par luterāņu baznīcu celtniecību Vidzemē un Igaunijā cara Aleksandra II valdīšanas laikā. Arī šī raksta tēma saistīta ne tikai ar baznīcas vēsturi, jo ietver sevī tematus, kas atspoguļo estētisko un politisko koncepciju mijiedarbību. Autore secina, ka, vācbaltiešu kopienas kontrolētajai luterāņu baznīcai nonākot defensīvā situācijā attiecībā pret centrālo varu un mēģinot piesaistīt jaunus draudzes locekļus no igauņu vidus, īpaša uzmanība tika pievērsta ne vien pakāpeniskai teoloģisko priekšstatu liberalizācijai, bet arī protestantu dievnamu arhitektoniskajam veidolam un interjeram, tā izveide kļuva par draudzes pienākumu, kas veicināja zināmu baznīcas mākslas izpausmju standartizāciju.

Puse no 6. sējuma pirmajā daļā iekļautajiem rakstiem ir saistīti ar 20. gadsimta Igaunijas un Latvijas vēsturi, sākot ar Tāvi Minnika (*Taavi Minnik*) darbu par “sarkanā” un “baltā” terora vilņiem un to ietekmi uz Igaunijas sabiedrību laika posmā no 1917. gada līdz 1919. gada beigām. Helēna Rohtmetša (*Helen Rohtmets*) rakstā par jaunās Igaunijas Republikas pavalstniecības politiku attiecībā uz vācbaltiešu minoritāti starpkaru periodā aplūko etnisko stereotipu ietekmi uz sociālo grupu attiecību veidošanos. Raksta autore uzdod zināmā mērā retorisku jautājumu: cik pamatoti var uzskatīt, ka šīs politikas galvenais motīvs bija atmaksa vācbaltiešu kopienai kā igauņu vēsturiskajam ienaidniekam? Pētījumā sniegtā informācija liecina, ka neatkarīgas valsts tapšanas sākumposmā latviešu sabiedrībā izplatītais mīts par “700 gadu verdzību” un ar to saistītā negatīvā attieksme pret vācbaltiešiem, ko pastiprināja bruņniecības politiskās aktivitātes 1918.–1919. gadā, ir bijis vienlīdz aktuāls arī igauņu vēsturiskajai apziņai. Līdz ar to šis pētījums varētu sekmēt salīdzinošu minētās tematikas izpēti arī Latvijas historiogrāfijā.

Padomju perioda sociālpolitisko procesu analīzei ir veltīti trīs raksti, un divi no tiem attiecas uz vēstures zinātnes attīstību Latvijas Valsts universitātē pēc Otrā pasaules kara. Vēsturnieki Ineta Lipša un Jānis Keruss savās publikācijās aplūko toreizējās LVU Vēstures, resp., Vēstures un filoloģijas fakultātes mācību spēku darbu un attiecības ar komunistisko režīmu laika posmā no 1944. līdz 1964. gadam. Apsveicami, ka ar šo informāciju, kas nedaudz atšķirīgā redakcijā ir publicēta latviešu valodā,² tagad varēs iepazīties arī ārzemju vēsturnieki, jo tā attiecas ne tikai uz vēstures zinātnes attīstību Latvijas PSR, bet raksturo arī plašākas padomju režīma īstenotās kultūras politikas iezīmes šajā laika posmā. Rakstu krājuma pirmo sadaļu noslēdz Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūta pētnieka Tenu Tannberga (*Tõnu Tannberg*) raksts, kas veltīts Igaunijas PSR himnas sacerēšanai 1944.–1945. gadā kā padomju režīma ideoloģiskā darba sastāvdaļai. Autors analizējis padomju savienotu republiku himnu nozīmi PSRS propagandas sistēmā Otrā pasaules kara beigās, kā arī parādījis Igaunijas PSR himnas lomu tās sovietizācijas procesā.

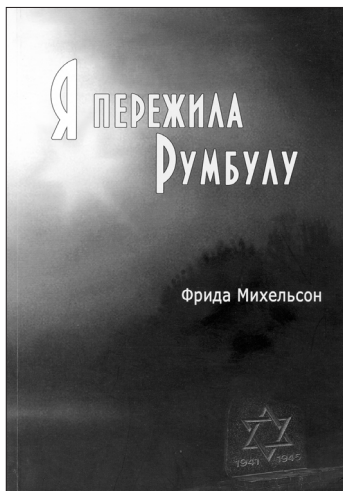
“Pētījumu par Baltijas vēsturi” otrajā daļā publicēti trīs tematiskie ziņojumi. Pārskatu par 2010. gada 24.–25. septembrī Tartu notikušo konferenci

² Keruss J., Lipša I., Runce I., Zellis K. Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēsture padomju laikā: personības, struktūras, idejas (1944–1991). – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. – 87.–122. un 130.–212. lpp.

“Baltiešu kapitulācijas 1710. gadā: konteksts, nozīme, interpretācija” sniegusi Tartu Universitātes Juridiskās fakultātes profesore Marju Lutsa-Sotaka (*Marju Luts-Sootak*), īsumā raksturojot konferencē nolasīto referātu saturu un galvenos secinājumus. Patstāvīga pētījuma vērtība ir šajā krājumā iekļautajam Tartu Universitātes bibliotēkas speciālista Arvo Teringa (*Arvo Tering*) rakstam par 18. gadsimta Igaunijas, Vidzemes un Kurzemes mediķu akadēmisko izglītību, kas satur daudzus interesantus biogrāfiskus un kultūrvēsturiskus datus, kā arī vēsturnieka prof. Karstena Brüggemanna (*Karsten Brüggemann*) apcerējumam “Baltijas krievu vēsturiskā atmiņa un identitāte: par kādas mazākumtautības vēstures konstruēšanu”. Šis apcerējums ir veltīts ievērojamajam Tartu literatūrzinātniekam Sergejam Isakovam, un tajā sniegts plašs ieskats Baltijas krievu diasporas vēstures 19. un 20. gadsimta historiogrāfijā, atzīmējot arī dažas Latvijas pētnieku publikācijas par šo tēmu.

Rakstu krājumā publicēto darbu kvalitāte ļauj secināt, ka “Pētījumi par Baltijas vēsturi” ir kļuvuši par nozīmīgu reģionālās vēstures izdevumu, kas piedāvā tematiski plašu un akadēmiski korektu priekšstatu par jaunākajām tendencēm un meklējumiem galvenokārt Latvijas un Igaunijas historiogrāfijā. Jāpievienojas jau agrāk I. Oses izteiktajam novēlējumam, lai šī izdevuma gaita turpinātos un paplašinātos tā autoru, kā arī pētījumos skarto tēmu loks.

Mārtiņš Mintauris

Михельсон Ф. Я пережила Румбулу. – Москва: Полимед, 2011. – 176 с.: илл. (Mihelstone F. Es pārdzīvoju Rumbulu)

Jau trešo reizi krievu valodā klajā nākusi grāmata “Я пережила Румбулу”. Pirmo reizi tā tika izdota 1973. gadā Izraēlā, bet otrreiz – 2005. gadā Rīgā Leonīda Kovaļa nodibinātās sērijas “Память и имя” ietvaros. Savukārt 1979. gadā šī grāmata ar nosaukumu “I Survived Rumbuli” iznāca angļu valodā Ņujorkā (ASV). Tās autore Frīda Mihelstone (dzimusi Frīde, 1906–1986) neticamā veidā izglābās no noslepkavošanas pirms 70 gadiem Rumbulā un pēc tam pārdzīvoja arī turpmākās holokausta šausmas.

F. Mihelstone savas atmiņas jidišā uzrakstīja Latvijā laika posmā no 1965. līdz 1967. gadam, bet padomju režīma apstākļos tās, protams, nevarēja publicēt. 1971. gadā, kad F. Mihelstones vīrs jau bija miris, viņa ar abiem dēliem pārcēlās uz dzīvi Izraēlā. Pateicoties Preiļos dzimušā Dāvida Zilbermana